

Наталія МИСАК

*кандидат історичних наук, старший науковий співробітник
відділу нової історії України
Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8685-9566>
e-mail: natalia_mysak@ukr.net*

ОСОБЛИВОСТІ ФІНАНСОВОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТСЬКИХ ТОВАРИСТВ У ГАЛИЧИНІ (ДРУГА ПОЛОВИНА ХІХ – ПОЧАТОК ХХ СТОЛІТТЯ)

На основі аналізу статутних документів та інших архівних матеріалів досліджено особливості фінансового устрою студентських товариств у Галичині наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. Розкрито законодавчі механізми формування статутного фонду організацій, специфіку його використання та передачі іншим установам/товариствам/фондам у випадку ліквідації молодіжного гуртка. Проаналізовано основні джерела поповнення оборотного фонду: добровільні пожертвування і допомоги, членські внески, кошти від повернення раніше наданих позичок, доходи від видавництва і продажу книг, організації різноманітних вечорів, концертів, театральних вистав та інші кошти, які поповнювали каси товариств. Акцентовано увагу на дотаційній політиці крайових інституцій, особливо Галицького сейму, щодо студентських товариств.

Зазначено, що для обліку фінансової діяльності в молодіжних організаціях існувала посада скарбника, функції якого були чітко прописані у статуті, а інформацію про всі фінансові операції записували у спеціальну «касову книгу»; внутрішній фінансовий аудит здійснювала спеціальна контрольна комісія, яку члени товариства обирали щороку напередодні вибору нового керівництва. Розглянуто основні статті видатків організацій: видавництво книг і брошур, організація святкувань, фінансове сприяння членам. Наголошено на відмінностях в економічній діяльності польських і українських товариств, зумовлених різницею у матеріальній підтримці молоді польською й українською громадами в Галичині. Проаналізовано особливості позичкового фонду, який існував у структурі багатьох молодіжних товариств і був покликаний надавати у вигляді кредитів за низькими відсотковими ставками економічну допомогу студентам, які перебували у скрутному матеріальному становищі. Акцентовано увагу на систематичній фінансовій скруті, з якою стикалася більшість студентських товариств, що була зумовлена зростанням диспропорцій між наданими й поверненими позиками. Констатовано, що збільшення чисельності студентів-позичальників, повернення кредитів із запізненням або ж узагалі уникнення боржниками виплат погіршували економічне становище товариств, змушували їх через суд притягувати позичальників до відповідальності.

Ключові слова: студентські товариства, фінансовий устрій, економічна діяльність, «допомогові» функції, позички, Галичина.

У другій половині XIX ст. під впливом західноєвропейських тенденцій, лібералізаційних реформ Габсбургів, активізації українського й польського національного життя галицьке суспільство зазнає значних трансформацій. Формуються нові суспільні групи, що починають відігравати неабияку роль у суспільно-політичному, економічному та культурному житті краю. Однією з них стає молодь. Завдяки таким соціально-психологічним особливостям, як мобільність, відкритість для сприйняття нових ідей і поглядів, прагнення до модернізації, прогресивних змін, ця соціальна група перетворюється на чи не найактивнішу суспільну силу. Молодь стає своєрідним рушієм модернізації, акумулятором соціальних трансформацій у Галичині. У її середовищі ще в середині XIX ст. розпочинаються консолідаційні процеси, що закінчуються виникненням спершу неофіційних таємних гуртків, а згодом – легальних студентських товариств, мета яких – сприяти всебічному розвитку університетської молоді та її інтеграції у галицьке суспільство.

У сучасній історіографії молодіжний рух у Галичині кінця XIX – початку XX ст. належить до переліку досить актуальних проблем. Однак висвітлено й надалі не висвітлюють лише певні аспекти проблеми, насамперед, участь студентських товариств у громадсько-політичному та культурному житті краю, діяльність найяскравіших учасників цього руху тощо. Різним напрямкам роботи молодіжних організацій присвячені праці Ігоря Андрухів¹, Романа Ковалюка², Ігоря Гурака³, Володимира Леника⁴, Ірини Гуменної⁵, Тетяни Плазової⁶ тощо. Втім, попри значний інтерес до історії молодіжного руху, деякі моменти, зокрема й фінансова організація та основні напрями економічної діяльності, залишаються практично недослідженими. Лише епізодичні згадки про економічний стан молодіжних товариств наявні у статтях Казімежа Рендзінського (Kazimierz Rędziński) та Ізабелли Врони-Мерик (Izabella Wrona-Meryk)⁷.

¹ Андрухів І. Українські молодіжні товариства Галичини: 1861–1939: короткий історичний нарис. Івано-Франківськ: [б. в.], 1995. 73 с.; Андрухів І. О. Виховна діяльність українських молодіжних товариств у Галичині (1894–1939 рр.): автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника. Івано-Франківськ, 1997. 23 с.

² Ковалюк Р. Український студентський рух на західних землях. XIX–XX ст. Львів, 2001. 420 с.; Ковалюк Р. Національно-патріотичний рух студентської молоді Галичини в 1900–1914 роках. *Галичина*. 2002. № 8. С. 35–46.

³ Гурак І. Українське студентство у суспільно-політичному житті Східної Галичини (60-ті роки XIX – початок XX ст.): автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника. Івано-Франківськ, 2005. 19 с.; Гурак І. «Молода Україна»: студентство в суспільно-політичному житті Галичини (60-ті рр. XIX – початок XX ст.). Івано-Франківськ: ПП Третяк І. Я., 2007. 280 с.; Гурак І. Студентство у боротьбі за відкриття українського університету у Львові та події 1 липня 1910 р. *Українознавчі студії*. 2007–2008. № 8–9. С. 305–315.

⁴ Леник В. Українська організована молодь (Молодечі організації від початків до 1914 р.). Мюнхен; Львів: [б. в.], 1994. 181 с.

⁵ Гуменна І. Українські студентські товариства у розвитку освіти і науки у Східній Галичині першої третини XX ст. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія*. Тернопіль, 2013. Вип. 2, ч. 1. С. 51–56.

⁶ Плазова Т. І. Суспільно-політична діяльність молодіжних об'єднань у 1894–1939 рр. у Західній Україні. *Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку*. 2011. Вип. 23. С. 42–47.

⁷ Rędziński K. Bratnia Pomoc studentów Uniwersytetu Lwowskiego (1865–1918). *Prace naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. Rocznik Polsko-Ukraiński*. Częstochowa; Kijów; Lwów,

Мета статті – проаналізувати особливості фінансового устрою студентських товариств, зокрема основні джерела їхніх прибутків та головні статті видатків, дослідити діяльність, спрямовану на покращення матеріального становища галицької молоді. Визначити чинники, що впливали на економічну активність організацій, порівняти роль внутрішніх чинників і дотаційну діяльність різних суспільних інституцій; простежити взаємозв'язок між фінансовою стабільністю/нестабільністю товариств та рівнем їхньої інтеграції у суспільно-політичні й культурні процеси на теренах краю.

Зародження молодіжного руху в Галичині припадає на кінець 1850-х – 1860-ті роки одночасно в середовищі польських та українських студентів. Спершу студентські об'єднання мали нелегальний статус, іноді через протидію влади змушені навіть були згорнути свою діяльність. Свого часу така доля спіткала товариство «Академічна читальня» («Czytelnia Akademicka»), засноване 1859 р. студентами Краківського університету. Невдовзі після створення воно було розпущене і легітимізувало свою діяльність лише 1863 р.⁸ У 1855 р. почало функціонувати товариство «Братня поміч»* («Bratnia Pomoc»), яке об'єднало студентів Львівської політехнічної школи (ЛПШ). За спрямуванням було «допомоговим» – мало на меті фінансово сприяти незаможній і потребуючій молоді, що здобувала вищу освіту⁹. 1867 р. польські студенти Львівського університету заснували «Академічну читальню». Ініціативний комітет подав статут товариства на розгляд Галицького намісництва** ще 1862 р., а відповідь отримав лише в лютому 1867 р.¹⁰

Активізації студентського життя сприяло ухвалення в Австро-Угорській імперії 15 листопада 1867 р. закону «Про товариства». Цей документ регламентував діяльність громадських організацій, визначав принципи, засади та механізми їх функціонування, специфіку відносин із державними і крайовими інституціями тощо.

Паралельно з консолідаційними процесами в середовищі польської молоді починає гуртуватися й українське студентство. У 1860-х роках у Львові виникають дві українські молодіжні «громади». Одна об'єднувала вихованців духовної семінарії, а друга – Львівського університету. Ці організації ставили перед собою завдання дбати про захист і реалізацію прав українського студента, репрезентувати його інтереси

2015. Т. XVII. S. 85–112; Rędziński K., Wrona-Meryk I. Żydowskie stowarzyszenia studenckie we Lwowie (1890–1918). *Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. Pedagogika*. Częstochowa, 2013. Т. XXII. S. 545–560.

⁸ Bąkowski K. *Historia Czytelni Akademickiej Krakowskiej i udział jej w sprawie budowy pomnika Adama Mickiewicza*. Kraków, 1882. S. 4.

* У Галичині товариств під такою назвою функціювало декілька: студентів Львівської політехнічної школи, студентів Львівського університету, слухачів Вищої рільничої школи в Дублянах, студентів Ветеринарної академії у Львові.

⁹ Rędziński K. *Bratnia Pomoc studentów Uniwersytetu Lwowskiego ...* S. 85.

**Галицьке намісництво – адміністративний орган для управління Королівством Галіції і Лодомерії (1849–1918) з центром у Львові. До його компетенції входили всі справи в межах повноважень австрійських Міністерства внутрішніх справ, Міністерства віросповідань та освіти, охорони краю, рільництва, частки фінансів і торгівлі, управління місцевою владою. Намісництво очолював намісник, якого призначав цісар. Він вважався особистим представником цісаря, представляв австрійський уряд у Галицькому крайовому сеймі, призначав нижчих урядовців, пропонував кандидатури на вищі адміністративні посади, наглядав за управлінськими інституціями, виконував спеціальні доручення, мав право законодавчої ініціативи.

¹⁰ Wojciechowski K. 1867–1892. Dwudziestą piątą rocznicę założenia «Czytelni Akademickiej» we Lwowie. Lwów, 1892. S. 4–5.

перед австрійською владою. Вони мали на меті сприяти поширенню національної самоосвіти, а також залучати молодь до обговорення актуальних мовно-літературних та політичних питань¹¹. У жовтні 1870 р. виникло українське студентське товариство «Академічна бесіда», від якого невдовзі відколовся «Академічний кружок». У грудні того ж року утворився гурток під назвою «Дружній лихвар». У 1871 р. він успадкував майно щойно самоліквідованої «Академічної бесіди». «Академічний кружок» і «Дружній лихвар» (у березні 1882 р. перейменовані на «Академічне братство») впродовж наступного двадцятиліття були єдиними організаціями у Східній Галичині, які представляли й захищали інтереси української університетської молоді.

Одночасно з українськими та польськими починають виникати єврейські студентські товариства. У 1867 р. у Львові почало функціонувати Єврейське товариство підтримки студентів університету, ригоризантів*, концептових практикантів та авскультантів** (*Żydowskie Towarzystwo ku Wspieraniu Słuchaczów Wszecznicy, Rygorozantów, Praktykantów Konceptowych i Auskulantów*). У наступні десятиліття значна частина єврейської молоді гуртувалася в товариствах «Вогонь» («Ognisko»), одночасно заснованих 1889 р. у Кракові та Львові. Вони не мали чіткого національного спрямування. Проте більшість їхніх членів поділяли соціалістичну ідеологію. У 1902 р. після розколу львівського «Вогню» молодь, що не симпатизувала соціалістам, заснувала організацію «Союз» («Związek»), яка мала на меті сприяти науковому розвитку і товариському життю єврейських студентів, ширити освіту серед єврейської громади Львова. У 1907 р. почало функціонувати ще одне товариство єврейської молоді – «Об'єднання» («Zjednoczenie»)¹².

Наприкінці XIX – на початку XX ст. із активізацією студентського життя у Галичині починають функціонувати нові товариства: «Ватра», «Академічна громада», «Основа», Український студентський союз, Товариство бібліотеки слухачів права (*Towarzystwo Biblioteki Słuchaczów Prawa*), «Братня поміч» слухачів Вищої рільничої школи в Дублянах (*Towarzystwo Bratniej Pomocy Słuchaczów Krajowej Wyższej Szkoły Rolniczej*), «Братня поміч» студентів Ветеринарної академії (*Towarzystwo Bratniej Pomocy Słuchaczów Akademii Weterynaryjnej*), Академічний клуб велосипедистів (*Akademicki Klub Cyklistów*), Академічне спортивне об'єднання польської молоді (*Akademicki Związek Sportowy Młodzieży Polskiej*) у Львові тощо.

Студентські організації відіграли важливу роль у консолідації молоді, розширенні її прав, освітніх і культурних можливостей. Водночас в умовах такого різноманіття товариств та гуртків вони змушені були «боротись» за своїх членів. Адже діяльність організацій пропорційно залежала від чисельності молоді в їх складі. Керівництво товариств, щоб реалізувати потреби своїх членів, повинно було вести

¹¹ Серета О. Громади ранніх народовців у Східній Галичині (60-ті роки XIX століття). *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. Львів, 2001. Вип. 9: Ювілейний збірник на пошану Феодосія Стебля. С. 380.

* Ригоризант – здобувач докторського наукового ступеня; від ригороза – спеціальні іспити, складення яких було частиною процедури одержання ступеня доктора наук. Кількість іспитів залежала від спеціальності. Наприклад, для здобуття ступеня доктора філософських наук, складали дві ригорози, доктора юридичних чи медичних наук – три. Ригорози приймали спеціальні комісії, що створювали на профільних факультетах університетів.

** Авскультант – службовець нижчого рангу, зазвичай початківець, в австрійській державній системі.

¹² Rędziński K., Wrona-Meryk I. *Żydowskie stowarzyszenia studenckie...* S. 545, 547–548, 551.

продуману економічну політику, спрямовану на збільшення ресурсів, відшукувати нові джерела фінансування, вдаватися до ризикованих економічних кроків. Усе це давало можливість збільшувати й урізноманітнювати матеріальну підтримку молоді.

Фінансовий устрій студентських товариств і джерела їх прибутків суворо регламентували статутні документи. Як правило, все майно молодіжних організацій поділялося на два фонди: «коренний» або «залізний» (статутний) та «оборотний» (обіговий). Перший поповнювали за рахунок банківських відсотків від цінних паперів, добровільних пожертвувань і сум, спеціально виділених рішенням загальних зборів. Цей фонд був недоторканим. Переважно зберігали його в банку у вигляді цінних паперів (державних облігацій). Порушити могли лише за надзвичайної фінансової скрути за дозволом загальних зборів товариства. Його розмір був показником ефективності економічної діяльності організації. Так, статутний фонд товариства «Дружній лихвар» був доволі незначним – у листопаді 1881 р. становив усього 317,25 зол. рин.*. У червні наступного року його обсяг зріс до 367,41 зол. рин.¹³. Зовсім інші цифри репрезентують діяльність польських товариств. Статутний фонд «Братньої помочі» студентів ЛПШ від 1870 р. до 1890 р. збільшився учетверо: у 1870 р. – 3 226,29 зол. рин., у 1874 р. – 3 869,5, у 1880 р. – 5 894,63, у 1888 р. – 11 268,88, а 1890 р. – 12 222,52¹⁴. Дещо меншим за обсягом був статутний фонд «Братньої помочі» студентів Львівського університету. У квітні 1902 р. його розмір становив 17 569,81 крон (8 784,91 зол. рин.). Керівництво товариства частину коштів зберігало в готівковій формі (1 169,81 крон), а частину – в облігаціях (16 400 крон)¹⁵.

Статутний фонд краківської «Академічної читальні» на час заснування товариства становив усього 1 000 зол. рин. За 20 років його розмір збільшився аж до 50 тис. зол. рин.¹⁶. Таке зростання капіталу свідчило про доволі ефективну економічну політику організації.

Оборотний фонд складався з добровільних пожертвувань і допомог, членських внесків, повернених позичок, доходів від видавництва книг, різноманітних вечорів, концертів, театральних вистав та інших коштів, які потрапляли до каси товариств. Кожна організація мала право задекларувати у статуті різні джерела його поповнення¹⁷.

* Золотий ринський (зол. рин.) – напівофіційна назва грошових одиниць в Австро-Угорщині. Від 1857 р. в Австрійській імперії в обігу були гульдени (флорини), які поділялися на 100 крейцерів. Золотий ринський побутував як синонім гульдена. У 1892 р. Австро-Угорщина провела грошову реформу, у результаті якої в обіг вводили крону (корону). Співвідношення між старою і новою валютою було таким: 1 гульден = 2 кронам, 1 крейцер = 2 геллерам. Гульден паралельно з кроною перебував в обігу до 1899 р.

¹³ Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаника, відділ рукописів (далі – ЛННБУ імені В. Стефаника, відділ рукописів). Ф. 166 (Дружній лихвар). Спр. 24/п.2 (Касова книга товариства «Дружній лихвар» за 1871–1889 pp.). Арк. 23, 25.

¹⁴ Księga pamiątkowa Towarzystwa «Bratniej Pomocy» słuchaczów Politechniki we Lwowie. Lwów, 1897. S. 25, 31, 40, 57, 82.

¹⁵ Державний архів Львівської області (далі – Держархів Львівської обл.). Ф. 26 (Університет імені Яна Казимира у Львові). Оп. 17. Спр. 23 (Книга протоколів засідань правління товариства). Арк. 34.

¹⁶ Wąkowski K. Historia Czytelni Akademickiej Krakowskiej... S. 5.

¹⁷ Центральний державний історичний архів України, м. Львів (далі – ЦДІАЛ України). Ф. 146 (Галицьке намісництво). Оп. 58. Спр. 468 (Статут товариства «Ватра»). Арк. 5; Оп. 70. Спр. 977 (Переписка Львівської дирекції поліції з Сенатом Львівського університету про заснування товариства студентів «Академічна громада», затвердження і зміну статутів з додатком статутів). Арк. 4.

Наприклад, згідно зі статутом москвофільського товариства «Друг», туди зараховували також плату за гру в шахи та позику часописів¹⁸. А обігові кошти львівської «Академічної читальні» охоплювали навіть прибуток від гри в більярд¹⁹.

Дещо відмінною від інших була фінансова організація «Дружнього лихваря». Ще 26 червня 1881 р. загальні збори товариства ухвалили поділити його майно на фонди, призначені для різних цілей, та визначили основні джерела їх наповнення. Відтепер усе майно організації, виражене у грошовій формі, складалось із чотирьох фондів: коренного, позичкового, оборотного, на видавництво й утримання бібліотеки. Перший – з усіх цінних паперів, закуплених організацією; повернених позик; коштів, призначених на ці потреби виділом^{20*} або загальними зборами. До позичкового належали відсотки від повернених кредитів, відсотки коренного фонду, ½ усіх виділених товариству пожертвувань і сума, визначена для цього виділом. Кошти фонду були призначені лише для надання кредитів, а розпоряджався ним винятково виділ. Оборотний складали всі інші суми, що будь-яким способом потрапляли до каси «Дружнього лихваря», зокрема чистий прибуток, отриманий від продажу виданої товариством «Антології руської». Розпоряджатися ним міг виділ після ухвалення загальними зборами спеціальної директиви²¹. 1882 р. такий фінансовий устрій затверджено новим статутом²². Ці зміни зумовлені катастрофічним фінансовим становищем товариства – фактично перебуванням на межі банкрутства. А вже в 1881 р. обіговий фонд організації налічував заледве 16,51 зол. рин., у червні 1882 р. – 18,97²³. У 1887 р. структура оборотного фонду знову зазнала змін. Відтепер його поповнювали коштами, отриманими від продажу бібліотечних книг і газет, ½ суми від повернених позик минулих років та позик поточного, ½ допомоги Галицького крайового сейму й добровільних пожертв дійсних і колишніх членів товариства. Наступного року додали ще й прибутки від продажу абонементів до театру²⁴.

Мізерним був і обіговий фонд українського «Академічного братства». Після розколу 1892 р. усередині організації та створення «Ватри», товариство ледь животіло. Його видатки в 1894 р. удвічі перевищували прибутки, а оборотний фонд налічував 43,19 зол. рин.²⁵

Водночас розміри обігових фондів деяких студентських товариств зростали доволі швидко. Наприклад, у «Братній помочі», що об'єднувала студентів ЛПШ,

¹⁸ ЦДІАЛ України. Ф. 146. Оп. 58. Спр. 469 (Статут товариства українських студентів «Друг» у Львові). Арк. 3–3 зв.

¹⁹ Sprawozdanie Czytelni Akademickiej we Lwowie za rok administracyjny 1904/5. Lwów, 1905. S. 39.

²⁰ * Виділ – колегіальний орган товариства, що керував його діяльністю у період між скликаннями загальних зборів.

²¹ Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаника, відділ рукописів (далі – ЛННБУ імені В. Стефаника, відділ рукописів). Ф. 166 (Дружній лихвар). Спр. 24/п.2 (Касова книга товариства «Дружній лихвар» за 1871–1889 рр.). Арк. 22–22 зв.

²² ЦДІАЛ України. Ф. 146. Оп. 58. Спр. 466 (Прохання засновників товариства українських студентів Львівського університету «Дружній лихвар» про затвердження статуту та внесення змін до нього). Арк. 36–36 зв.

²³ ЛННБУ імені В. Стефаника, відділ рукописів. Ф. 166. Спр. 24/п.2. Арк. 23, 25.

²⁴ Там само. Арк. 98–99.

²⁵ Держархів Львівської обл. Ф. 297 (Товариство українських студентів «Академічне братство» у Львові). Оп. 1. Спр. 33 (Звіт із загальних зборів членів товариства від 11 жовтня 1894 р.). Арк. 1 зв.

за період від 1874 р. до 1890 р. у 2,5 раза: від 7 868,48 до 19 552,8 зол. рин. відповідно²⁶. А в 1910 р. становив уже 71 761,60 крон (35 880,80 зол. рин.)²⁷.

Особливості економічної діяльності всіх без винятку студентських організацій якнайкраще ілюструють слова Константина Войцеховського (Konstanty Wojciechowski), якими він схарактеризував скрутні моменти в історії «Академічної читальні»: «Walka o chleb codzienny, zbyt żmudna, zbyt ciężka, to smutna piosnka, której nuta wypisana na kartkach wszystkich sprawozdań Towarzystwa. Każdorazowy Wydział zużywa w pogoni za groszem i czas i siły, musi się rzucać w ryzykowne niejednokrotnie przedsięwzięcia, które często znowu budzą niechęć wśród publiczności i spowodowują nawoływanie młodzieży do samopomocy» («Боротьба за хліб щоденний, надто втомлива, надто важка, то сумна пісня, занотована на сторінках усіх звітів товариства. Кожен виділ витрачає час і сили у погоні за грішми, мусить неодноразово вдаватись до ризикованих підприємств, які часто викликають в оточення байдужість і спонукають закликати молодь до самодопомоги») ²⁸. Керівництва товариств змушені були докладати чималих зусиль, щоб реалізувати визначені статутом завдання, підтримати молодь, більшість якої перебувала у фінансовій скруті, а водночас не збанкрутувати. З року в рік вони вигадували нові способи поповнення казни, іноді лише власними силами, іноді вдаючись до підтримки інших установ, організацій, окремих осіб.

Одним із основних фінансових джерел функціонування студентських товариств було т. зв. «вписове» – плата за вступ до організації, та щорічні членські внески. Розмір обох платежів був фіксованим, закріпленим у статутних документах. Однак кожне товариство визначало суми на власний розсуд. Наприклад, при вступі до львівської «Академічної читальні» студент мав сплатити вписове 1 зол. рин. та членські внески у 3 зол. рин. (на початку ХХ ст. сума збільшилися до 8 крон (4 зол. рин.))²⁹. Такий же розмір щорічних внесків сплачувала й молодь з українського товариства «Ватра». Однак «вписове» при вступі до неї було меншим – 50 крейцерів³⁰. Дещо відрізнялися вказані виплати в Академічному братстві. «Вписове» становило 50 крейцерів, а членські внески – 2 зол. рин. (по 1 зол. рин. двічі на рік – у жовтні та лютому)³¹. Після об'єднання «Ватри» й «Академічного братства» в межах новоствореної організації «Академічна громада» розмір членських внесків зріс до 3 зол. рин.³² У товаристві «Друг» ці суми дорівнювали 2 і 4 крони відповідно³³. Необхідно зауважити, що організація мала право, зважаючи

²⁶ Księga pamiątkowa Towarzystwa «Bratniej Pomocy»... S. 31, 81.

²⁷ *XLIX Sprawozdanie roczne wydziału Towarzystwa Bratniej Pomocy słuchaczy Politechniki we Lwowie za rok administracyjny 1909/1910*. Lwów, 1910. S. 65.

²⁸ Wojciechowski K. 1867–1892. Dwudziestą piątą rocznicę... S. 12.

²⁹ Statut Towarzystwa «Czytelni Akademickiej we Lwowie» uchwalony na nadzwyczajnych Walnych Zgromadzeniach z 7 listopada 1874 i 11 kwietnia 1875. Potwierdzony reskryptem Wys. c. k. Namiestnictwa z dnia 22 czerwca 1875. Lwów, 1875. S. 6; Sprawozdanie Czytelni Akademickiej we Lwowie za rok administracyjny 1904/5. Lwów, 1905. S. 2.

³⁰ ЦДІАЛ України. Ф. 349 (Студентське товариство «Ватра», м. Львів). Оп. 1. Спр. 1 (Статут товариства «Ватра»). Арк. 2.

³¹ Там само. Ф. 146. Оп. 58. Спр. 466. Арк. 36–37.

³² Там само. Оп. 70. Спр. 977. Арк. 5.

³³ Там само. Оп. 25. Спр. 251 (Справа про затвердження і зміну статуту товариства руських студентів «Друг» в м. Львові. Статути). Арк. 28–29.

на матеріальне становище кандидата, зменшити розмір членського внеску або й узагалі звільнити від його сплати.

Кожне товариство детально облікувало сплачені кошти. Для цього існували спеціальні вписові книги. Наприклад, ті, хто вступав до «Кружка правників», що функціював при «Дружньому лихвареві», особисто вписували у книгу своє ім'я, а касир робив позначку про грошовий внесок³⁴. У «Ватрі» фіксували сплачені кошти квитанціями, у яких вказували ім'я і прізвище платника, факультет, на якому він навчався, та суму сплачених коштів³⁵.

Вагомим джерелом прибутків молодіжних організацій були добровільні пожертви. Їх робили як колишні, так і дійсні члени, окремі особи, товариства та навіть інституції. Так, жертводавцями «Братньої помочі» ЛПШ були Політехнічне товариство у Станіславові, міські ради Бродів, Ярослава, Перемишля, Тернополя, інших міст, навіть повітові ради. Хоч суми, які вони сплачували, не були великими (коливались від кількох до 10–20 крон), усе ж разом це була вагомá допомога молодіжній організації. Зокрема, у 1902 р. кошти жертводавців налічували 1 191,54 крон³⁶. У 1913 р. пожертви на розвиток краківського «Академічного гуртка» ТШН* (1 213,63 крон) склали майже третину його річних прибутків³⁷. Меценатами деяких товариств були відомі громадсько-політичні й культурні діячі краю. Наприклад, «Об'єднання» єврейської молоді активно підтримували бургомістри м. Перемишль Францішек Долінський (Franciszek Doliński), м. Золочів Йозеф Гольд (Józef Gold), м. Дрогобич Раймонд Ярош (Rajmund Jarosz), м. Броди Станіслав Ріттель (Stanisław Rittel), президент м. Львова Йозеф Неуманн (Józef Neumann), послы австрійського парламенту Рудольф Галл (Rudolf Gall), Ігнацій Ландау (Ignacy Landau), Натан Льовенштайн (Natan Loewenstein) тощо³⁸.

Керівництво товариств по-різному виражало вдячність за допомогу. Більшість організацій дякували за фінансову підтримку в щорічних звітах. «Академічний кружок» виносив подяки жертводавцям на сторінках галицької преси³⁹. В «Академічному братстві» існувала спеціальна книга реєстрацій добровільних пожертвувань приватних осіб. Як правило, фінансову допомогу товариству надавали його колишні члени. У цій книзі наявні імена визначних громадських діячів Євгена Олесницького, Івана Белея, Лева Гузара, Андроніка Могильницького, Миколи Шухевича, Володимира Левицького, Івана Реваковича, Лонгіна Озаркевича,

³⁴ ЛННБУ імені В. Стефаніка, відділ рукописів. Ф. 166. Спр. 11/п.2 (Книга запису членів «Кружка правників» при товаристві «Дружній лихвар» за 1881–1888 рр.). Арк. 1–44 зв.

³⁵ ЦДАЛ України. Ф. 349. Оп. 1. Спр. 10 (Квитанції про сплату членських внесків членами товариства «Ватра»). Арк. 1–183.

³⁶ XLI Sprawozdanie roczne wydziału Towarzystwa Bratniej Pomocy słuchaczy Politechniki we Lwowie za rok administracyjny 1901/1902. Lwów, 1902. S. 60–61.

* Товариство школи народної (Towarzystwo Szkoły Ludowej; TSL) – освітня організація в Галичині (1891–1940), що мала на меті поширення освіти серед польського населення краю через заснування й утримання народних шкіл, будівництво нових початкових приміщень, заснування професійних курсів, курсів для навчання дорослих, середніх шкіл та учительських семінарій із польською мовою навчання, відкриття шкільних бібліотек, бурс, народних домів тощо. Першим головою товариства був Адам Асник (Adam Asnyk), а осередком – м. Краків.

³⁷ Sprawozdanie Akademickiego Koła T.S.L. w Krakowie za rok 1913. Kraków, 1914. S. 78.

³⁸ Rędziński K., Wrona-Meryk I. Żydowskie stowarzyszenia studenckie... S. 554.

³⁹ Слово. 1881. Ч. 28. С. 3; 1886. Ч. 18. С. 3; Галичанинь. 1893. Ч. 253. С. 3.

Осипа Танчаківського, Остапа Нижанківського й ін.⁴⁰ У лютому 1883 р. Володимир Качала подарував «Академічному братству» 200 руб. Це була найбільша грошова допомога будь-коли отримана товариством. У відповідь члени виділу на засіданні від 25 лютого висловили щиру подяку меценатові та його батькові Степану Качалі за сприяння українській молоді⁴¹.

Варто наголосити, що підтримка громадою студентів не завжди мала фінансове вираження. Іноді підприємці чи установи надавали знижки на свої товари та послуги. Наприклад, у 1870 р. члени «Братньої помочі» ЛПШ могли придбати ліки за пів ціни у львівського аптекаря Руцкера (ім'я не встановлене). Також дирекція Миського театру надала молоді знижки на квитки в партері⁴². Вона підтримувала і товариство «Академічна читальня», члени якого щовистави отримували 20 квитків за пільговою ціною⁴³. Посильну допомогу молоді надавало й Товариство приятелів мистецтва. У березні 1902 р. воно безкоштовно передало членам «Академічної читальні» 200 квитків на свої вистави⁴⁴.

Ще одним способом поповнення казни товариств був збір коштів на добрих вечорах, балах, театральних виставах, фестивалях, відчитих тощо. Організаторами таких заходів були студенти та представники інших громадських об'єднань. Кошти, зібрані від продажу вхідних квитків, використовували для розвитку товариств. Так, організований «Братньою поміччю» ЛПШ у 1873 р. бал приніс дохід у 56 зол. рин. Наступного року такий же захід, ще й лотерея з фантами – аж 996,84 зол. рин.⁴⁵ У 1874/1875 н. р. разом з іншими студентськими гуртками, що об'єднували молодь із Львівського університету, товариство організувало дві фестивалі й концерт. Чистий прибуток від цих заходів склав 1 028,57 зол. рин.⁴⁶ У наступні роки бали й вечори «Братньої помочі» стали доброю традицією. 31 грудня 1909 р. вона спільно з товариством «Життя» організувала в переддень Нового року у приміщенні Миського казино Сильвестровий вечір, на який зібралася чимала кількість молоді та містян. А у вересні 1910 р. «Братня поміч» організувала на виставковій площі міста фестиваль, а зібрані кошти (982,41 крон) використала на розвиток товариства. Молодь також не залишалася осторонь справи фінансової підтримки організації. Студенти, а іноді й запрошені професори, читали для загалу лекції на науково-популярну тематику, а виручені від цього кошти віддавали товариству. Вартість вхідного квитка на такий захід була дуже символічною – 10 крейцерів⁴⁷.

Українська молодь спільно з театром «Руська бесіда» організувала драматичні вистави. 3 листопада 1881 р. актори на користь «Дружнього лихваря» здійснили постановку мелодрами «Сокільська дебра» в музичній обробці Сидора

⁴⁰ Держархів Львівської обл. Ф. 297. Оп. 1. Спр. 5 (Книга реєстрацій добровільних пожертвувань приватних осіб для товариства). Арк. 1–9 зв.

⁴¹ ЛННБУ імені В. Стефаника, відділ рукописів. Ф. 1 (НТШ). Спр. 199. Арк. 15.

⁴² Księga pamiątkowa Towarzystwa «Bratniej Pomocy»... S. 25.

⁴³ ЦДІАЛ України. Ф. 424 (Товариство «Академічна читальня», м. Львів). Оп. 1. Спр. 34 (Запрошення, звіти, листування та інші документи Політехнічного т-ва у Львові, товариства «Братня допомога» слухачів Політехніки у Львові, т-ва польських студентів «Вогнище» у Чернівцях та ін. про співпрацю, влаштування вечорів, надсилання літератури тощо). Арк. 149–150.

⁴⁴ Там само. Арк. 40.

⁴⁵ Księga pamiątkowa Towarzystwa «Bratniej Pomocy»... S. 27, 30.

⁴⁶ Ibid. S. 31.

⁴⁷ XLIX Sprawozdanie roczne wydziału Towarzystwa Bratniej Pomocy... S. 8, 30.

Воробкевича⁴⁸. У наступні роки театр неодноразово допомагав і «Академічному кружку». 30 жовтня 1883 р. у приміщенні великої зали Народного дому актори представили п'ятиактну комедію Миколи Гоголя «Ревізор із Петербурга». 15 листопада 1884 р. вони здійснили постановку вистави «Капрал Тимко, чи Що нас губить?». Під час антрактів хор «Академічного кружка» виконав пісні «Вогні горять», «Молитва дєрвіша» та «Італійська соната». Загалом за вечір зібрали пожертви у 28,20 зол. рин. 30 листопада 1886 р. актори театру «Руської бесіди» на користь товариства поставили мелодраму «Бойки»⁴⁹. Такий спосіб поповнення казни використовував і москвофільський гурток «Друг». Зокрема, 19 травня 1896 р. він організував у Народному домі музично-вокальний вечір із танцями, прибуток від якого поповнив обіговий фонд товариства⁵⁰.

Такий спосіб збору коштів використовували навіть молодіжні спортивні організації. 14 квітня 1907 р. здійснив постановку вистави драматичний гурток Академічного спортивного об'єднання польської молоді. Він запросив на дійство чимало гостей, зокрема й членів інших товариств. А зібрані від продажу квитків кошти використав на свої потреби⁵¹. Проте фінансові результати від театральних постановок і вечорів не завжди виправдовували сподівання організаторів. Іноді – через несприятливу погоду, іноді – суспільну байдужість до молодіжних ініціатив чи інші чинники. Наприклад, на початку 1900 р. «Братня поміч» студентів Львівського університету організувала два вечори – у Коломиї і Тернополі (спершу планувала ще й третій у Станіславові, але через відсутність приміщення його не проводили), кошти від яких товариство планувало використати на потреби Академічного дому*. Попри сподівання керівництва «Братньої помочі», вечір у Коломиї через малу кількість присутніх став збитковим⁵².

Ще одним способом покращення фінансового становища молодіжних організацій були субвенції державних або приватних інституцій – Галицького сейму, Крайового відділу, міської ради, банку тощо. Іноді такі виплати ініціювали надавачі допомоги, а зазвичай студентські товариства попередньо звертались із проханням про матеріальне сприяння. Неодноразово такі подання до сейму вносило керівництво «Академічного братства», яке в 1880-х роках переживало перманенту економічну кризу. Протягом 1882–1885 рр. товариство отримувало фінансову підтримку від законодавчого органу краю шість разів. У жовтні 1882 р. віділ «Академічного братства» вніс на розгляд сейму петицію з проханням надати для розвитку організації 200 зол. рин., однак отримав лише 100⁵³. У 1884 р. сейм виділив товариству

⁴⁸ Слово. 1881. Ч. 113. С. 3.

⁴⁹ Там само. 1883. Ч. 116. С. 3; 1884. Ч. 120. С. 3; Ч. 121. С. 3–4; 1886. Ч. 72. С. 1–2.

⁵⁰ Галичанин. 1896. Ч. 89. С. 2.

⁵¹ ЦДІАЛ України. Ф. 424. Оп. 1. Спр. 36 (Запрошення, звіти, листування та інші документи академічного дому ім. Адама Міцкевича у Львові, студентського товариства «Об'єднання» у Львові, читальні ім. Бернарда Гольдмана у Львові та ін. про співпрацю, влаштування вечорів, надсилання літератури тощо). Арк. 48.

* Академічний дім ім. Адама Міцкевича (польський), споруджений 1906 р. за проектом архітектора Альфреда Захарівича, розташовувався у Львові в будинку під № 7 по вул. Лозінського (тепер – вул. Я. Стецька).

⁵² Держархів Львівської обл. Ф. 26. Оп. 17. Спр. 22 (Книга протоколів засідання правління товариства). Арк. 4.

⁵³ Там само. Ф. 297. Оп. 1. Спр. 4 (Листування товариства «Академічне братство»). Арк. 4.

субвенцію у 250 зол. рин. (150 зол. рин. на видавництво «Руської бібліотеки» і 100 – на організаційні цілі), у 1885 р. – 350 зол. рин., з яких 200 призначалися спеціально для надання матеріальної допомоги потребуючим студентам⁵⁴. У 1888 р. і 1891 р. «Академічне братство» отримало від Галицького сейму по 200 зол. рин., а у 1895 р. – 100. Субвенцію у такому ж розмірі 1893 р. депутати виділили «Ватрі»⁵⁵. Львівська «Академічна читальня» у 1901/1902 н. р. звернулася з проханням до сейму про збільшення державної допомоги до 400 крон (у попередні роки було 300) у зв'язку зі скрутним матеріальним становищем організації⁵⁶. Очевидно, її прохання задовольнили, оскільки в наступні роки субвенція товариству стала ще більшою. У 1905 р. воно отримало від крайового законодавчого органу 500 крон (250 зол. рин.)⁵⁷. Необхідно наголосити, що Галицький сейм всіляко сприяв молодіжним організаціям, намагаючись максимально задовольнити запити про допомогу. Він виділяв кошти на розвиток як товариств, що вже мали свою історію, так і новостворених⁵⁸. Однак інколи відхиляв петиції із проханням про фінансову підтримку. Наприклад, 1881 р. взагалі позбавив можливості отримувати державну грошову допомогу москвофільський «Академічний кружок» через його політичну орієнтацію, яку австрійська влада сприймала як ворожу. Тоді ж сейм відмовив і товариству «Дружній лихвар» без зазначення причини⁵⁹.

Виділяв субвенції молодіжним організаціям і Крайовий віділ. Він кілька разів фінансово сприяв діяльності «Братньої помочі» ЛПШ. У 1889/1890 н. р. призначив допомогу організації у 100 зол. рин., а 1901/1902 н. р. – 300 крон⁶⁰. У 1893 р. ця державна інституція виділила 100 зол. рин. на розвиток «Ватри»⁶¹. Фінансово підтримувала студентські товариства рада м. Львова. Значні суми вона виділяла на розвиток польських організацій. Особливо підтримувала «Братню поміч» ЛПШ. Зокрема, 1868 р. надала товариству субвенцію у розмірі 200 зол. рин., а 1902 р. – 500 крон (250 зол. рин.)⁶². У 1905 р. виділила допомогу в 400 крон «Академічній читальні»⁶³. Не оминала увагою й українські організації. Однак розмір наданої їм фінансової підтримки був значно меншим. Зокрема, у 1894 р. «Академічне братство» отримало від влади міста одноразову допомогу – 25 зол. рин.⁶⁴.

⁵⁴ Держархів Львівської обл. Ф. 297. Оп. 1. Спр. 4. Арк. 25, 27, 44.

⁵⁵ Там само. Арк. 12, 94, 117, 146; там само. Спр. 18 (Звіт голови товариства за 1890/91 адміністративний рік). Арк. 2.

⁵⁶ ЦДАЛ України. Ф. 424. Оп. 1. Спр. 34. Арк. 68–69.

⁵⁷ Sprawozdanie Czytelni Akademickiej we Lwowie za rok administracyjny 1904/5. Lwów, 1905. S. 39.

⁵⁸ Sprawozdanie roczne Akademickiego Klubu Turystycznego we Lwowie za rok 1910. Lwów, 1911. S. 22.

⁵⁹ ЛННБУ імені В. Стефаника, відділ рукописів. Ф. 166. Спр. 18/п. 1 (Лист до товариства «Дружній лихвар» в справі грошової допомоги, за якою товариство зверталось до сейму). Арк. 2.

⁶⁰ Księga pamiątkowa Towarzystwa «Bratniej Pomocy»... S. 81; XLI Sprawozdanie roczne wydziału Towarzystwa Bratniej Pomocy... S. 18.

⁶¹ ЦДАЛ України. Ф. 349. Оп. 1. Спр. 2 (Книга протоколів засідань правління тов-ва «Ватра»). Арк. 21.

⁶² Księga pamiątkowa Towarzystwa «Bratniej Pomocy»... S. 25; XLI Sprawozdanie roczne wydziału Towarzystwa Bratniej Pomocy ... S. 18.

⁶³ Sprawozdanie Czytelni Akademickiej we Lwowie za rok administracyjny 1904/5. Lwów, 1905. S. 39.

⁶⁴ Держархів Львівської обл. Ф. 297. Оп. 1. Спр. 4. Арк. 138.

Субвенції студентським товариствам призначали також банківські й фінансові установи. Наприклад, 1874 р. Галицька ощадна каса надала матеріальну допомогу (200 зол. рин.) «Братній помочі» ЛПШ⁶⁵. У 1902 р. товариство підтримала Ощадна каса м. Тернополя (100 крон)⁶⁶. У квітні 1907 р. наглядова рада Авансового банку (Bank Zaliczkowy) у Львові виділила зі своїх прибутків за попередній рік 200 крон на розвиток «Академічної читальні»⁶⁷.

Одним із способів залучення коштів були книжкові крамниці, які функціювали при товариствах. У них продавали книги, видані власним коштом або іншими видавництвами. Як правило, це були недорогі популярні видання, які молодь поширювала серед приятелів, знайомих на провінції. Доходи від крамниць були незначними, але систематичними. Протягом кількох років такий книжковий магазин функціював при «Академічному братстві». Наприклад, у 1893/1894 н. р. його дохід склав 32,30 зол. рин. На перший погляд, це невелика сума. Втім, якщо її порівняти з розміром обігового фонду товариства (43,19 зол. рин.), то висновки будуть зовсім протилежними: виручені від продажу книг кошти становили 75 % річних прибутків організації⁶⁸.

Видатки студентських товариств можна поділити на кілька груп. По-перше, це кошти, спрямовані на матеріальну підтримку молоді. Більшість галицьких студентів періодично чи систематично перебували у фінансовій скруті. Вона змушувала молодь, значна частина якої походила з незаможних родин, спрямовувати свої зусилля не на здобуття освіти, а на пошук засобів до існування й оплати навчання. Яскрава ілюстрація такої ситуації – спогади колишнього члена «Академічної громади», а згодом видатного громадсько-політичного діяча Івана Макуха*. Він наголошував, що майже весь свій час витрачав не на навчання чи участь у громадському житті, а на приватні лекції, які були чи не єдиним способом заробітку і давали можливість оплатити університетські студії⁶⁹. А Осип Когут на сторінках молодіжного часопису «Шляхи» відзначив небезпеку такого явища для галицького суспільства: «Б'є в очі шкідливість для нашої суспільності факту, що 95 % акад. молодіжи, замість здобувати собі знання, мусить тратити сили на здобуття хліба. Всю величезну шкоду цього факту для нашої нужденної нації навіть трудно собі уявити»⁷⁰.

Якщо в 1860–1870-х роках студентські товариства неофіційно поділялись на наукові та «допомогові», то в наступні десятиліття майже всі одним із пріоритетних завдань декларували надання молоді необхідної матеріальної підтримки. Деякі організації утримували спеціальний позичковий фонд, кошти з якого використовували винятково для надання допомог. Джерелами його поповнення були

⁶⁵ Księga pamiątkowa Towarzystwa «Bratniej Pomocy»... S. 31.

⁶⁶ XLI Sprawozdanie roczne wydziału Towarzystwa Bratniej Pomocy... S. 18.

⁶⁷ ЦДІАЛ України. Ф. 424. Оп. 1. Спр. 36. Арк. 55.

⁶⁸ Держархів Львівської обл. Ф. 297. Оп. 1. Спр. 15 (Справоздання заряду магазину в товаристві «Академічне братство» за 1893/1894 р.). Арк. 39.

* Макух Іван (1872–1946) – правник, громадсько-політичний і кооперативний діяч. Під час навчання у Львівському університеті – член «Академічної громади». Працював адвокатом у м. Товмачі (тепер – м. Плумач Івано-Франківської обл.). У 1908–1918 рр. – посол до Галицького сейму. Секретар внутрішніх справ ЗУНР, у грудні 1919 р. – голова Крайової Ради у Хмільнику на Поділлі. У 1928–1935 рр. обраний послом сенату Другої Речі Посполитої. Після Другої світової війни емігрував за кордон, жив в австрійському м. Зальцбург.

⁶⁹ Макух І. На народній службі: Спогади. Київ: Основні цінності, 2001. С. 25.

⁷⁰ Когут О. В кривім зеркалі. *Шляхи*. 1913. Ч. 2. С. 23.

повернені позики та відсотки від них; суми, призначені загальними зборами або виділом, і добровільні пожертвування. Такий фонд від 1897 р. існував в «Академічній громаді». Відповідно для контролю за обігом коштів у фонді товариство запровадило посаду другого скарбника⁷¹.

У структурі інших молодіжних організацій функціювала позичкова (в товаристві «Братня поміч» Львівського університету – кредитна) комісія, яка відповідала за надання матеріальної допомоги⁷². Діяльність цього підрозділу регламентував спеціальний документ – регулямін. Студенти, що потребували допомоги, звертались із відповідним письмовим поданням і позичкова/кредитна комісія вирішувала: виділяти кошти чи ні⁷³.

Види позик і відсоткові ставки були різними. Так, «Братня поміч» ЛПШ надавала своїм членам звичайні, одноразові та позики на помешкання, а ще безповоротні допомоги для особливо потребуючих⁷⁴. Також вирішувала питання про розмір знижок при сплаті членських внесків або й звільнення від них узагалі. Єврейське товариство «Союз» надавало позики на харчування⁷⁵. Переважно, більшість товариств кредитували своїх членів за низькою відсотковою ставкою (3 % або 6 %), хоча іноді – взагалі виділяли безвідсоткові позики. Кількість кредитів залежала від фінансових ресурсів організації. Наприклад, товариство «Братня поміч» Львівського університету протягом 1893–1913 рр. щорічно призначало від 247 до 646 таких виплат. Найбільше коштів на ці цілі воно виділило в 1910/1911 н. р. – 15 720,03 крон⁷⁶. Іноді кількість звернень про допомогу перевищувала можливості організації. У 1901/1902 н. р. «Братня поміч» ЛПШ навіть змушена була тимчасово призупинити діяльність позичкової комісії через брак ресурсів, призначених для кредитування⁷⁷.

Диспропорції між попитом на допомогу і можливостями її надання часто ускладнювали функціонування «Академічного братства». З часом товариство майже всі свої ресурси спрямовувало винятково на ці потреби. Навіть кошти, виділені Галицьким сеймом, організація використовувала тільки для надання безвідсоткових позик і безповоротних допомог. В одному зі звернень виділу товариства зазначено, що «з року в рік зростає кількість членів і з року в рік також росте і загальний матеріальний недостаток між студентами»⁷⁸. Перманентна фінансова скрута «Академічного братства» змусила його поступово обмежити як надання потребуючим членам позик, так і їх величину (від 3 до 10 зол. рин.)⁷⁹.

Доволі швидко кредитне питання стало однією з проблем у функціонуванні товариств. Систематичне неповернення боргів, затримки з виплатами відсоткових

⁷¹ ЦДАЛ України. Ф. 146. Оп. 70. Спр. 977. Арк. 22–22 зв.

⁷² Держархів Львівської обл. Ф. 26. Оп. 17. Спр. 22 (Книга протоколів засідань правління товариства). Арк. 10.

⁷³ ЛННБУ імені В. Стефаніка, відділ рукописів. Ф. 166. Спр. 14/п. 1 (Листи до правління «Дружнього лихваря» в різних справах, головним чином, з проханням про грошову допомогу). Арк. 6–19 зв.

⁷⁴ XLI Sprawozdanie roczne wydziału Towarzystwa Bratniej Pomocy... S. 19.

⁷⁵ Rędziński K., Wrona-Meryk I. Żydowskie stowarzyszenia studenckie... S. 551.

⁷⁶ Rędziński K. Bratnia Pomoc studentów Uniwersytetu Lwowskiego... S. 90.

⁷⁷ XLI Sprawozdanie roczne wydziału Towarzystwa Bratniej Pomocy... S. 75.

⁷⁸ Держархів Львівської обл. Ф. 297. Оп. 1. Спр. 4. Арк. 68–69.

⁷⁹ ЛННБУ імені В. Стефаніка, відділ рукописів. Ф. 166. Спр. 8/п.1 (Справоздання діяльності виділу за 1880/1881 р.). Арк. 13; Спр. 14/п.1. Арк. 1–19.

ставок негативно впливали на фінансову діяльність організацій. З часом у їх складі почали функціонувати процесові комісії, які займалися вирішенням питань про повернення позичених коштів. Вони вдавалися до різних заходів. Письмово зверталися до боржників із вимогою повернути кредит. Більшість таких звернень залишалися без відповідей. Іноді вже колишні члени товариства відмовлялися сплачувати борги. Тоді процесова комісія вдавалася до більш радикальних кроків: виступала із відповідними заявами на сторінках преси, оприлюднювала списки боржників, навіть зверталася до суду. Наприклад, товариство «Академічний кружок» у лютому 1886 р. опублікувало в газеті «Слово» вимогу повернути впродовж 14-ти днів борги, наголошуючи, що у випадку відмови імена боржників будуть оприлюднені в усіх галицьких часописах⁸⁰. З аналогічною заявою 5 грудня 1897 р. виступив гурток «Друг». А вже 14 грудня у газеті «Галичанин» товариство опублікувало звернення, у якому погрожувало боржникам зверненням до суду⁸¹. Таку ж заяву ще в листопаді 1882 р. оприлюднило й «Академічне братство»⁸². Керівництво цього товариства вдавалось і до радикальніших кроків: у 1887 р. опублікувало на сторінках «Діла» (№ 124 і 125) імена всіх боржників⁸³. Та ці заходи зазвичай не приносили бажаних результатів. Зрештою, найчастіше товариства вирішували справи в судовому порядку. Того ж 1887 р. «Академічне братство» призначило Миколу Шухевича повноважним представником товариства в суді під час розгляду позовів до боржників. Більшість таких справ вирішували на користь позивача. Наприклад, у травні 1887 р. суд зобов'язав Омеляна Чаплинського погасити борг у сумі 23,3 зол. рин. перед «Академічним братством» протягом 8 днів. Такий же термін виплати призначено, згідно зі судовим вироком, і Степанові Сілецькому. Крім того, відповідач мав сплатити ще й штраф у розмірі 5 % від суми боргу⁸⁴.

Ефективно працювала процесова комісія «Братньої помочі» ЛПШ. Її зусиллями в 1901/1902 н. р. товариству вдалося повернути 15 000 крон, заборгованих позичальниками, а 1909/1910 н. р. – 4 984,96 крони⁸⁵.

По-друге, студентські об'єднання витрачали кошти на організацію наукового життя молоді. З появою всередині товариств мережі гуртків збільшилися видатки на їхню діяльність. Варто зауважити, що кожен гурток самостійно облікував свої фінансові потоки, а також щороку звітував про це на загальних зборах організації. Наприкінці XIX – початку XX ст. окрему статтю видатків становили витрати на проведення студентських наукових і туристичних мандрівок.

По-третє, деякі товариства утримували дешеву кухню – займалися приготування обідів і давали можливість своїм членам харчуватися за пільговими цінами. Такі послуги супроводжувалися фінансовими проблемами: необхідно було придбати або орендувати приміщення, закупити інвентар, продукти, оплатити роботу кухаря(ів) тощо. Тому видатки на функціонування кухні часто перевищували прибутки. Наприклад, товариство «Братня поміч» ЛПШ заснувало кухню 1882 р. Спершу вона

⁸⁰ Слово. 1886. Ч. 18. С. 3.

⁸¹ Галичанин. 1897. Ч. 266. С. 2; Ч. 273. С. 3.

⁸² Слово. 1882. Ч. 121. С. 4.

⁸³ Держархів Львівської обл. Ф. 297. Оп. 1. Спр. 4. Арк. 101–102.

⁸⁴ Там само. Спр. 14. Арк. 1–4.

⁸⁵ XLI Sprawozdanie roczne wydziału Towarzystwa Bratniej Pomocy... S. 9; XLIX Sprawozdanie roczne wydziału Towarzystwa Bratniej Pomocy... S. 109.

користувалася значним попитом серед молоді. У 1885 р. продала 7 519 обідів. У наступні роки цей показник зріс майже вдвічі. 1888 р. продано 15 тис. обідів. Але одночасно товариство почало займатися благодійністю – надавало безкоштовне харчування для особливо потребуючих студентів⁸⁶. Невдовзі кухня стала збитковою. Цьому частково сприяло функціонування у Львові широкої мережі закладів харчування, послугами яких користувалася молодь, а також конкуренція між ними. Щоб покращити фінансовий стан кухні, у 1902 р. товариство змінило постачальників продукції. Це дало змогу здешевити харчування, збільшити кількість клієнтів і прибутки⁸⁷. Однак невдовзі «Братня поміч» знову змушена була дотувати кухню, яка зазнавала збитків. Зокрема, у 1909/1910 н. р. вона втратила 641,61 крон⁸⁸. Потребувала дотацій і кухня при львівській «Академічній читальні». Щоби виправити становище, керівництво товариства запровадило абонементну систему: молодь купувала певну кількість обідів заздалегідь. У кухні могли харчуватися і гості, але вартість порцій для них була дорожчою на 50 гел.⁸⁹ У 1896 р. організувала свою кухню також «Академічна громада»⁹⁰.

Ще одна стаття видатків молодіжних організацій – стипендійні фонди. Деякі товариства надавали зідним студентам стипендії. Так, при «Братній помочі» ЛПШ із 1873 р. існував стипендійний фонд ім. Миколая Коперника. Для його наповнення товариство організовувало бали та вечори, які протягом 1878–1906 рр. молодь проводила систематично⁹¹. У 1889 р. «Братня поміч» започаткувала стипендійний фонд ім. Товариства, що мав на меті матеріально підтримувати саме членів організації. Щорічно з нього виплачували стипендію у розмірі 120 зол. рин.⁹²

Значні кошти товариства витрачали на утримання гуртожитків для молоді. «Братня поміч» ЛПШ ще 1888 р. виступила з ініціативою будівництва студентського дому, а наприкінці 1893 р. виділила на ці цілі 10 тис. зол. рин. зі свого статутного фонду⁹³. Решту необхідних коштів зібрала польська громада. Від 1895/1896 н. р. Дім техніків (тепер – будинок № 18 по вул. Горбачевського) почав функціонувати під егідою «Братньої помочі». Однак від початку був економічно збитковим. Витрати на опалення, освітлення, водопостачання, оплату праці персоналу значно перевищували прибутки. У різні роки нестачі фінансування сягали від 614,70 до 3 093,42 крон⁹⁴. Товариство змушене було покривати різницю із власних фондів. Щобільше, «Братня поміч» своїми силами здійснювала всі поточні ремонтні роботи в гуртожитку⁹⁵.

Від 1907 р. у Львові по вул. Лозінського, 7 (тепер – вул. Я. Стецька) функціював польський Академічний дім ім. Адама Міцкевича. Фінансову підтримку

⁸⁶ Księga pamiątkowa Towarzystwa «Bratniej Pomocy»... S. 51.

⁸⁷ XLI Sprawozdanie roczne wydziału Towarzystwa Bratniej Pomocy... S. 70.

⁸⁸ XLIX Sprawozdanie roczne wydziału Towarzystwa Bratniej Pomocy... S. 31.

⁸⁹ Держархів Львівської обл. Ф. 26. Оп. 17. Спр. 22. Арк. 18.

⁹⁰ ЛННБУ імені В. Стефаника, відділ рукописів. Ф. 119 (Академічна громада). Спр. 1 (Кореспонденційна книга за 1895–1896 рр.). Арк. 345, 365.

⁹¹ Księga pamiątkowa Towarzystwa «Bratniej Pomocy»... S. 27; XLIX Sprawozdanie roczne wydziału Towarzystwa Bratniej Pomocy... S. 7.

⁹² Księga pamiątkowa Towarzystwa «Bratniej Pomocy»... S. 76.

⁹³ Ibid. S. 170.

⁹⁴ XLI Sprawozdanie roczne wydziału Towarzystwa Bratniej Pomocy ... S. 65.

⁹⁵ Ibid. S. 9.

йому надавала «Академічна читальня»⁹⁶. Того ж року будівництво Академічного дому у Львові по вул. св. Терези, 26 (тепер – вул. Митрополита Андрея) розпочало товариство єврейської молоді «Об'єднання»⁹⁷.

Окрему статтю видатків студентських організацій становили кошти на утримання приміщення, господарство, придбання книг і часописів. Іноді суми, призначені на ці цілі були доволі значними. Наприклад, витрати «Академічної читальні» у Львові в 1913 р. на утримання кімнат, оплату комунальних послуг, праці службовців (сторожа, адміністратора, кочегара) тощо становили $\frac{1}{4}$ (1 187,49 крон) усіх видатків (4 724,38 крон) товариства⁹⁸. Більшість молодіжних організацій орендували кімнати в інших громадських чи приватних установ. Часто за фінансової скрути вони зверталися до орендодавців із проханням відтермінувати або зменшити орендну плату. Зокрема, у травні 1883 р. виділ «Академічного братства», наголошуючи на своєму незадовільному матеріальному становищі, звернувся до товариства «Руська бесіда», у якого винаймав приміщення, із проханням зменшити плату за кімнати з 12 зол. рин. до 8 зол. рин. Розглянувши питання, орендодавець погодився на знижку до 10 зол. рин.⁹⁹ Інколи товариствам вдавалося отримувати приміщення безкоштовно. Наприклад, у 1880-х роках «Академічний кружок» безоплатно користувався кімнатами Народного дому¹⁰⁰.

Економічна діяльність студентських товариств була різноманітною. Для підтримки функціонування організацій та уникнення небезпеки ліквідації через банкрутство молодь повинна була володіти основами фінансової грамотності. Керівництво деяких товариств постійно вивчало економічну ситуацію у краї і відповідно до неї реорганізовувало свою політику. Особливо прогресивною була «Братня поміч» студентів ЛПШ. Ще в 1880-х роках товариство відмовилось від позик під 6 % річних, що призшидило і збільшило кількість повернених кредитів, а відтак покращило фінансову спроможність організації. Також «Братня поміч» однією з перших створила у своїй структурі підприємницьку комісію, яка займалася розвитком фінансових можливостей товариства¹⁰¹. Порівняно ефективною була й економічна стратегія краківської «Академічної читальні». Упродовж 1866–1882 рр. товариство було прибутковим¹⁰². Водночас чимало організацій заледве зводили кінці з кінцями. На початку 1900-х років економічний спад переживала «Братня поміч» Львівського університету¹⁰³.

Студентські товариства суворо контролювали свої фінансові потоки. Для обліку за грошовими операціями вели касові книги, в яких записували всі видатки і прибутки. Щомісяця здійснювали переобліки, а на підставі їхніх результатів корегували свою економічну діяльність¹⁰⁴. Контроль за обігом коштів здійснювала

⁹⁶ XLVI Sprawozdanie Czytelni Akademickiej we Lwowie za rok administracyjny 1913. Lwów, 1914. S. 51.

⁹⁷ Rędziński K., Wrona-Meryk I. Żydowskie stowarzyszenia studenckie... S. 555.

⁹⁸ XLVI Sprawozdanie Czytelni Akademickiej... S. 53, 55.

⁹⁹ Держархів Львівської обл. Ф. 297. Оп. 1. Спр. 4. Арк. 19, 20 зв.

¹⁰⁰ Слово. 1884. Ч. 130. С. 2.

¹⁰¹ Księga pamiątkowa Towarzystwa «Bratniej Pomocy»... S. 38–39.

¹⁰² Wąkowski K. Historia Czytelni Akademickiej Krakowskiej... S. 22.

¹⁰³ Держархів Львівської обл. Ф. 26. Оп. 17. Спр. 23. Арк. 22.

¹⁰⁴ ЛННБУ імені В. Стефаніка, відділ рукописів. Ф. 166. Спр. 24/п.2. Арк. 1–108; Спр. 26/п.1 (Касова книга товариства «Дружній лихвар» за 1874–1885 рр.). Арк. 1–67; Ф. 2 (Народний Дім). Спр. 418 (Касова книга товариства «Академічний кружок» за 1874–1885 рр.). Арк. 1–38.

спеціальна комісія, яку обирали щороку на передвиборчих зборах товариства. Результати перевірок вона оприлюднювала на загальних зборах, які, як правило, відбувались у жовтні–листопаді.

Водночас необхідно зазначити, що студентські товариства як власники майна були об'єктами оподаткування. Про це свідчить лист від 10 листопада 1890 р., у якому Крайова дирекція скарбу повідомляла «Академічне братство» про прийняття нового податкового закону й порядок сплати податків¹⁰⁵.

Наприкінці заслуговує на увагу ще одна складова економічної діяльності студентських товариств – добродійність. Часто, попри матеріальну скруту, молодіжні організації всіляко намагались надавати допомогу потребуючим. Так, у 1885 р. «Академічне братство» виділило з власних фондів 26 зол. рин. для фінансової підтримки й подальшого розвитку чернівецької газети «Буковина». У зв'язку з цим уповноважений редколегії Іван Тимінський висловив товариству щирю подяку. У листі він зазначав: «Вам панове академіки дякуєм сердечно за визнання нам висказане і за Ваше сприяння нашій народній газеті “Буковина”»¹⁰⁶. У 1881 р. українські студентські товариства збирали пожертви на спорудження пам'ятника Маркіянові Шашкевичу й заснували для цього спеціальний фонд. Зокрема, у червні «Академічний кружок» організував літературно-музичний вечір, під час якого зібрав пожертви на суму 17,35 зол. рин.¹⁰⁷ У 1895 р. «Ватра» влаштувала добродійний бал, а зібрані кошти (144,29 зол. рин.) передала у стипендійний фонд ім. Т. Шевченка, який організувало товариство «Просвіта»¹⁰⁸. Взимку та навесні 1890 р. через неврожай і погані погодні умови Галичину охопив голод. Студенти, попри власну матеріальну скруту, намагались допомогти постраждалим. «Академічний кружок» 15 травня організував танцювальний вечір у великій залі Народного дому. До музичного виконання залучили військовий оркестр 95-го полку. Незначні пожертви, зібрані під час заходу (20,4 зол. рин.), товариство передало у фонд допомоги голодуючим¹⁰⁹. У грудні 1884 р. члени кружка здійснювали підготовку до проведення літературно-музичного вечора на користь хворої артистки театру «Руської бесіди» Іоанни Стефурак. Однак університетська влада його заборонила, оскільки той виходив за межі статутної діяльності товариства. Втім усі приготування були закінчені й вечір відбувся, але вже під егідою організації «Руське казино»¹¹⁰.

Отже, студентські товариства в Галичині у другій половині ХІХ – на початку ХХ ст. вели активну економічну діяльність. Їх фінансовий устрій суворо регламентували статутні документи. Обмежені джерела прибутків – членські внески, добровільні пожертви, субвенції влади та кошти, отримані від різноманітних культурно-освітніх заходів і розповсюдження книжкової продукції, – не давали змоги товариствам максимально реалізувати їхні цілі та завдання, а головно, матеріально допомагати всім потребуючим і незаможним студентам. Більшість організацій, попри постійний пошук нових джерел прибутків, періодично чи постійно перебували

¹⁰⁵ Держархів Львівської обл. Ф. 297. Оп. 1. Спр. 4. Арк. 111–111 зв.

¹⁰⁶ Там само. Спр. 7. Арк. 1–1 зв.

¹⁰⁷ Слово. 1881. Ч. 67. С. 3

¹⁰⁸ Держархів Львівської обл. Ф. 297. Оп. 1. Спр. 27 (Матеріали (звіти, листування і др.) про діяльність українського студентського товариства «Ватра» у Львові за 1892–1896 рр.). Арк. 42.

¹⁰⁹ Червоная Русь. 1890. Ч. 94. С. 2; Ч. 112. С. 3.

¹¹⁰ Слово. 1884. Ч. 127. С. 3; Ч. 130. С. 3.

у стані фінансової скрути чи на межі банкрутства. Лише деяким із них завдяки економічній грамотності керівництва вдалося розгорнути різнопланову й водночас прибуткову економічну діяльність: від підтримки гуртків до утримання на балансі студентських гуртожитків. Навіть в умовах фінансової скрути студентські товариства виконували одну з головних своїх функцій – всіляке сприяння молоді, що здобувала вищу освіту, надання їй кредитів і безвідсоткових позик, дешевого харчування та помешкання.

REFERENCES

- Andruchiv, I. (1995). *Ukrainski molodizhni tovarystva Halychyny: 1861–1939: korotkyi istorychnyi narys*. Ivano-Frankivsk: [b.v.] [in Ukrainian].
- Andruchiv, I. O. (1997). *Vykhovna diialnist ukrainskykh molodizhnykh tovarystv u Halychyni (1894–1939 rr.)* [Educational activity of Ukrainian youth societies in Halychyna (1894–1939)]. (*Extended abstract of Candidate's thesis*). Ivano-Frankivsk [in Ukrainian].
- Bąkowski, K. (1882). *Historia Czytelní Akademickiej Krakowskiéj i udział jéj w sprawie budowy pomnika Adama Mickiewicza*. Kraków [in Polish].
- Chervonaia Rus. (1890), 112, 3 [in Ukrainian].
- Chervonaia Rus. (1890), 94, 2 [in Ukrainian].
- Halychanyn. (1893), 253, 3 [in Ukrainian].
- Halychanyn. (1896), 89, 2 [in Ukrainian].
- Halychanyn. (1897), 266, 2 [in Ukrainian].
- Halychanyn. (1897), 273, 3 [in Ukrainian].
- Humenna, I. (2013). *Ukrainski studentski tovarystva u rozvytku osvity i nauky u Skhidnii Halychyni pershoi tretyny XX st. Naukovi zapysky Ternopil'skoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka. Seriiá: Istoriia, 2 (1), 51–56* [in Ukrainian].
- Hurak, I. (2007). «*Moloda Ukraina*»: *studentstvo v suspilno-politychnomu zhytti Halychyny (60-ti rr. XIX – pochatok XX st.)*. Ivano-Frankivsk: PP Tretiak I. Ya. [in Ukrainian].
- Hurak, I. (2007–2008). *Studentstvo u borotbi za vidkryttia ukrainskoho universytetu u Lvovi ta podii 1 lypnia 1910 r. Ukrainoznavchi studii, 8–9, 305–315* [in Ukrainian].
- Hurak, I. F. (2005). *Ukrainske studentstvo u suspilno-politychnomu zhytti Skhidnoi Halychyny (60-ti roky XIX – pochatok XX st.)* [Ukrainian students in the socio-political life of Eastern Halychyna (60^s of the XIX – early XX centuries)]. (*Extended abstract of Candidate's thesis*). Ivano-Frankivsk [in Ukrainian].
- Kohut, O. (1913). V kryvim zerkali. *Shliakhy, 2, 23–25* [in Ukrainian].
- Kovaliuk, R. (2001). *Ukrainskyi studentskyi rukh na zakhidnykh zemliakh. XIX–XX st.* Lviv: Instytut ukrainoznavstva im. I. Krypíakevycha NAN Ukrainy [in Ukrainian].
- Kovaliuk, R. (2002). *Natsionalno-patriotychnyi rukh studentskoi molodi Halychyny v 1900–1914 rokakh. Halychyna, 8, 35–46* [in Ukrainian].
- Księga pamiątkowa Towarzystwa «Bratniej Pomomcy» słuchaczy Politechniki we Lwowie. (1897). Lviv [in Polish].
- Lenyk, V. (1994). *Ukrainska orhanizovana molod (Molodechi orhanizatsii vid pochatkiv do 1914 r.)*. Munich; Lviv: [b.v.] [in Ukrainian].

Makukh, I. (2001). *Na narodnii sluzhbi: Spohady*. Kyiv: Osnovni tsinnosti [in Ukrainian].

Plazova, T. I. (2011). Suspilno-politychna diialnist molodizhnykh obiednan u 1894–1939 rr. u Zakhidnii Ukraini. *Ukrainska natsionalna ideia: realii ta perspektyvy rozvytku*, 23, 42–47 [in Ukrainian].

Rędziński, K. (2015). Bratnia Pomoc studentów Uniwersytetu Lwowskiego (1865–1918). *Prace naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. Rocznik Polsko-Ukraiński*, XVII, 85–112 [in Polish].

Rędziński, K., & Wrona-Meryk, I. (2013) Żydowskie stowarzyszenia studenckie we Lwowie (1890–1918). *Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. Pedagogika*, XXII, 545–560 [in Polish].

Sereda, O. (2001). Hromady rannikh narodovtsiv u Skhidnii Halychyni (60-ti roky XIX stolittia). *Ukraina: kulturna spadshchyna, natsionalna svidomist, derzhavnist*, 9, 378–392 [in Ukrainian].

Slovo. (1881), 113, 3 [in Ukrainian].

Slovo. (1881), 28, 3 [in Ukrainian].

Slovo. (1881), 67, 3 [in Ukrainian].

Slovo. (1882), 121, 4 [in Ukrainian].

Slovo. (1883), 116, 3 [in Ukrainian].

Slovo. (1884), 120, 3 [in Ukrainian].

Slovo. (1884), 121, 3–4 [in Ukrainian].

Slovo. (1884), 127, 3 [in Ukrainian].

Slovo. (1884), 130, 2–3 [in Ukrainian].

Slovo. (1886), 18, 3 [in Ukrainian].

Slovo. (1886), 72, 1–2 [in Ukrainian].

Sprawozdanie Akademickiego Koła T.S.L. w Krakowie za rok 1913. (1914). Kraków [in Polish].

Sprawozdanie Czytelni Akademickiej we Lwowie za rok administracyjny 1904/5. (1905). Lviv [in Polish].

Sprawozdanie roczne Akademickiego Klubu Turystycznego we Lwowie za rok 1910. (1911). Lviv [in Polish].

Statut Towarzystwa «Czytelni Akademickiej we Lwowie» uchwalony na nadzwyczajnych Walnych Zgromadzeniach z 7 listopada 1874 i 11 kwietnia 1875. Potwierdzony reskryptem Wys. c. k. Namiestnictwa z dnia 22 czerwca 1875. (1875). Lviv [in Polish].

Wojciechowski, K. (1892). *1867–1892. Dwudziestą piątą rocznicę założenia «Czytelni Akademickiej» we Lwowie*. Lviv [in Polish].

XLI Sprawozdanie roczne wydziału Towarzystwa Bratniej Pomocy słuchaczy Politechniki we Lwowie za rok administracyjny 1901/1902. (1902). Lviv [in Polish].

XLIX Sprawozdanie roczne wydziału Towarzystwa Bratniej Pomocy słuchaczy Politechniki we Lwowie za rok administracyjny 1909/1910. (1910). Lviv [in Polish].

XLVI Sprawozdanie Czytelni Akademickiej we Lwowie za rok administracyjny 1913. (1914). Lviv [in Polish].

Nataliia MYSAK

PhD, Senior Researcher

Department of Modern History of Ukraine

I. Krypiakevych Institute of Ukrainian Studies of the

National Academy of Sciences of Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8685-9566>

e-mail: natalia_mysak@ukr.net

FEATURES OF FINANCIAL SYSTEM AND ACTIVITY OF STUDENT SOCIETIES IN HALYCHYNA (THE SECOND HALF OF THE 19TH – EARLY 20TH CENTURIES)

Based on the analysis of statutory documents and other archival materials, the features of the student societies' financial system in Halychyna at the end of the 19th – beginning of the 20th century are studied. Revealed the legislative mechanisms for forming the organizations' statutory funds, features of its usage and transfer to other institutions / societies / foundations in case of youth club liquidation. The main sources of replenishment of the working capital are analyzed: voluntary donations and assistance, membership fees, money from the refund of previously granted loans, incomes from publishing and selling books, organizing various parties, concerts, theater performances, and other funds that replenished the societies' cash desk. Attention is focused on the subsidy policy of regional institutions towards student societies, especially the Halychyna Sejm. To record financial activities in youth organizations there was a position of treasurer, whose functions were clearly spelled out in the statute, and information about all financial transactions was recorded in a special «cash book». The internal financial audit was carried out by a special Control Commission, which the societies' members elected annually, on the eve of the election of new leadership. Considered the main items of organizations expenditure: publishing books and brochures, organizing celebrations, financing clubs, loans to other youth associations, members' financial assistance. Highlighted the differences in the economic activity of Polish and Ukrainian societies, which were caused by the difference in the amount of financial support for young people by Polish and Ukrainian communities in Halychyna. The article analyzes the features of the «credit» fund, which existed in the structure of many youth societies and was designed to provide economic assistance in the form of loans with low-interest rates to students who were in a difficult financial situation. Attention is focused on the systematic financial difficulties faced by most student societies. It was caused by an increase in the disparity between granted and repaid loans. An increase in the number of students-borrowers, repayment of loans with a delay, or even avoiding payments by debtors worsened the economic situation of societies, forcing them to bring borrowers to justice through the courts.

Keywords: student societies, financial system, economic activity, «assistance» functions, loans, Halychyna.